

ВАСИЛЮК І.М.

*(Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка)***СТАЛІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ З АУТОАНТОНІМІЧНОЮ СЕМАНТИЧНОЮ СТРУКТУРОЮ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

The article covers some aspects of language-based information retrieval and successful communication provisions that involve a careful study of language and speech units – stable word combinations with autoantonymic semantic structure.

Key words: *autoantonyms, contronyms, stable word combinations, epidigmatic relations, communication.*

Мовна картина світу створюється, поповнюється та видозмінюється разом із процесами трансформаціями суспільної свідомості, відносин та пізнання дійсності. За справедливим твердженням А.М. Савченка, «вже самий факт поєднання знаку зі свідомістю вносить дещо нове в його природу. В мові слово є назвою, позначенням того чи іншого поняття <...>. «Чітку форму думка набуває лише через її мовленнєве вираження» [Савченко 1986, с. 63]. А це значить – через процес обміну інформацією, тобто комунікацію. Залишаючи осторонь складне питання визначення філософського поняття «семантичної концепції інформації» як «концептуального лабіринту» зупинимось на визначенні інформації як «syntactically well-formed and meaningful data» [Floridi 2005, с. 10], «повідомлення про щось; відомості, що є об'єктом зберігання, переробки та передачі» [Словарь иностранных слов 1980, с. 205] та комунікації як «акту спілкування, зв'язку між двома або більше індивідами, що базується на взаєморозумінні; повідомлення інформації одною особою іншій або декілька особам» [ibid., с. 247], що не позбавляє нас необхідності порушити одне з основних питань семантики – як саме інформація може мати задані значення та функцію в семіотичній системі [Floridi 2005, с. 9] та робити спроби вирішити проблеми забезпечення конвергентного та уникнення дивергентного мислення [Леонтович 2007, сс. 21-22]. Саме це стало підґрунтям **об'єкту** нашого дослідження – аналізу словотворчих рядів слів, а саме – стійких словосполучень, – не стільки з точки зору їх морфологічної будови, скільки з огляду на їх епідигматичні або асоціативно-дериваційні зв'язки, складність та «суперечливість» яких нерідко призводить до суттєвого порушення комунікації. **Предметом** статті є типологія семантичних «невідповідностей» ЛСВ сталих словосполучень в сучасній англійській мові. Існування епідигматичних відношень, запропоноване Д.М.Шмельовим, підтверджували у своїх дослідженнях багато відомих лінгвістів, таких як Л.М.Васильєв, П.М.Денисов, Л.А.Кудрявцева, О.Д.Огуй, В.М.Телія, А.А.Уфімцева та ін., але питання таксономічної характеристики похідних семантичних утворень, градуваний аналіз дивергентних розбіжностей всередині семантичної структур лексичної одиниці залишається відкритим.

Одним з перших дослідників контрастивної внутрішньослівної полісемії став В.І. Шерць, який назвав це «енантіосемією» - «те явище, де одне й теж

слово вміщує в собі два прямо протилежних одне одному значення» [Хрестоматія по истории русского языкознания 1977, с. 242]. В більш пізніх дослідженнях термін «енантиосемія» отримав синонімічні позначення – «внутрішньослівна антонімія», «антиномія» [Василюк 2007, с. 138], а лексичні одиниці, семантична структура яких характеризується різнонаправленими «епідигматичними векторами» стали відомі як “contranymy”, “autoantonyms”: *literally, thrift, fast* [Burridge 2005, pp. 73-75]. Наявність в будь-якій мові комбінацій слів – словосполучень, а саме стійких словосполучень, дозволяє припустити, що така структура, так само як і лексична одиниця – слово, за своє життя «can go through a number of different changes which can end up taking it far from its original sense» [ibid., p. 72].

Корпус досліджуваних одиниць складається зі сталих словосполучень, в переважній більшості фразеологізмів, семантична структура яких містить два та більше лексико-семантичні варіанти (ЛСВ), що матеріалізують різнонаправлені (від семантично віддалених до полярно протилежних) епідигматичні асоціації – площі перетину та взаємодії психології та семантики. Центром такого союзу є так званий семантичний простір, що визначається як «сукупність певним чином організованих ознак, що описують та диференціюють семантичні об'єкти (значення) певної змістовної області» [Психосемантика слова <...> 2000, с.8], в якій значення є семантичним диференціалом, що задається двома полярними термінами, відстань між якими піддається градуйованому вимірюванню. В перших дослідженнях таких словосполучень Д.І. Квеселевич, як автор ідеї, трактував розбіжність значень сталих комбінацій слів як явище, сумісне з полісемією [Квеселевич 1978, сс. 48-50]. Згодом з'явився термін омофразія – «збіг матеріальної форми словосполучень, що належать до різних класів (вільних словосполучень, фразеологізмів, складених термінів), при розбіжності їх семантичної структури» [Квеселевич 1971, с. 185–191]. Послідовники Д.І.Квеселевича – Белов В.Л [Белов 1980] та Вигівський В.Л [Вигівський 2008] у своїх дисертаційних дослідженнях використовують саме цей термін; Вигівський В.Л. у дещо уточненому значенні – «Омофразія являє собою різновид однорівневої рівнойменності вільних словосполучень або вільномодельованих речень та омонімічних їм фразеологічних одиниць» [Вигівський 2008, сс. 23-24]

При виділенні омофраз релевантними є збіг форми та переосмислення значення. Реалізація омофразних відношень відбувається тільки у разі наявності омонімічних форм у різних класах словосполучень (вільних :: фразеологічних) або речень (речення у непереосмисленому значенні :: речення-фразеологізм). Ми вважаємо спірним визначення досліджуваних одиниць як омофраз, іменування яких відбулося шляхом транспонування відношень слів-омонімів на одиниці іншого рівня. Але ж, як відомо, омонімічні лексичні одиниці є словами різної етимології, що випадково співпали в ході історичного розвитку, тоді як співставлення сталих словосполучень – фразеологізованих та семантично повністю транспонованих – є, безумовно, опозицією епідигматичних дериватів, «споріднених» спільністю вихідних словосполук. Тому точнішим видається термін, запропонований О.В.Кунінім, –

«поліфразосемія», що, на наш погляд, дозволяє провести аналіз зазначених утворень у конгруентних (співставних) величинах.

Так, першу групу складають стійкі словосполучення (ССП) – опоземи вільним словосполученням (ВС), в яких «зону значущості» представляють лексичні одиниці дифузної семантики – компоненти семантичних похідних ССП або ССП в цілому. Переклад таких ССП визначатиметься контекстно зумовленим змістом цих складових ССП. Приклади наводяться з Англо-українського фразеологічного словника та Англо-руського словаря устойчивых словосочетаний [Англо-український фразеологічний словник 2005; Англо-руський словарь устойчивых словосочетаний 2004]:

Hot air (ВС) :: хвастощі; базікання, балаканина

Hot baby :: амер. розм... дівчина, що захоплюється хлопцями

Hot corner :: військ. розм.. небезпечне місце

The whole ball of wax :: (усі хитрощі, маніпуляції):: все цілком

The bee's knees :: то, что надо; люкс, блеск;~ отпад (жарг.)

In full cry :: в полную мощь, во весь голос; в самом разгаре; ~ на всю катушку

Друга група представлена полісемантичними СПП з двома ЛСВ, що мають різнонаправлений характер семантичної похідності та демонструють різні види полісемії:

А) ланцюгової (базової) (ЛП) :

To break the back of something :: 1) знищити (занапастити) щось 2) зламати опір чогось; здолати щось дуже важке Russ.: закончить самую трудоёмкую часть какой-л. работы

Б) ланцюгової(ускладненого типу):

The revolving door :: 1. текучесть кадров; 2. открытый коридор, прямая связь (между политикой и бизнесом); 3. проблема, не имеющая окончательного решения; замкнутый круг.

В) радіальної (непрозорої образності) (РП):

To run on empty :: двигатися по інерції; видихатися; утрачувати силу; На пустой желудок (работать, ходить)

Lay an egg- лопнуть, прогореть, провалиться

Г) комбінація обох типів полісемії (ЛП+РП):

Ins and outs :: 1. всі кути і закути 2. входи і виходи; деталі, подробиці; обставини справи; 3. відгалуження, повороти дороги, шляху; 4. партія, що стоїть при владі, і опозиційна їй інша партія; 5. люди, що постійно перебувають у робітному домі

Третя група ССП характеризується максимальною дистанційністю значень ЛСВ-дериватів:

контрарні або полярні ЛСВ:

to run the gauntlet:: 2. зазнати гострої критики; піддати гострій критиці (підкреслено нами – І.В.)

dog days :: самые жаркие дни лета; летний зной (Укр.: літня спека, жаркі дні влітку); период застоя, не самый удачный период в чьей-либо карьере (Укр.: -)

to plumb the depth :: низко пасть; дійти до крайній степені (дерзости, безвкусиці) (Укр.: -); докопаться до самой сути; проникнуть в глубину (тайны, проблемы)(Укр.: -); испытать всю глубину (падения, позора) (Укр.: -)

Четверта група одиниць, що співставляються, репрезентує опозицію мовні одиниці (сталі словосполучення як одиниці узусу) :: мовленнєві одиниці (так звані релятиви), що мають структуру словосполучення – фрази чи речення:

Break your leg :: ни пуха ни пера! (Укр.: -)

Bob's your uncle :: раз-два и готово! (Укр.: -)

Drop(-)dead :: 1. сногшибательный, умопомрачительный (Укр.: -)

2. отстань! Иди к черту! Пошел вон!

Make my day :: 1. делать кого-либо счастливым

2. дава-давай! Покажи-ка нам! (Укр.: -)

П'ята група - словосполучення, що містять у своєму складі: а) компоненти із стохастичною валентністю :

To cost an arm and a leg - стоит бешеных денег

A smart cookie - умница, светлая голова

б) парні словосполучення:

bell, book and candle :: 1. іст. відлучення від церкви (одна з формул відлучення від церкви закінчувалася словами *doe to the book, quench the candle, ring the bell*); 2. жарт. По всій формі, безповоротно, остаточно.

Bread and butter :: 1. засоби до існування, шматок хліба, насущний хліб; 2. attr. що дає шматок хліба, засоби до існування; дуже важливий, життєво необхідний; 3. attr. молодий (звич. у виразі *bread-and-butter miss*)

в) конструкції з синтаксично зумовленою паронімічною атракцією:

Out of the box- 1. быть зачинателем в к -либо деле; 2. готов к эксплуатации, можно сразу пользоваться

Out of your box ~ «сильно под мухой»; на ногах не стоит; ~ «лыка не вяжет»

To bite the bullet - мужаться, мужественно примириться с суровой необходимостью.

To bite your bullet - потеряют работу; уволит к-л с работы

Остання група вміщує стійкі словосполучення, семантична «відцентровість» ЛСВ яких має «багаторусний» характер, тобто характеризується поєднанням сукупністю різнорівневих маркерів – стилістичних (офіц ::розм), варіантних (регіональні варіанти англійської мови америк., брит., австрал. тощо); прагматичних (мовні вислови :: мовленнєва реакція на вислови):

Hot dog :: 1. амер. розм.. бутерброд з гарячими сосисками

2. розм. здорово! молодець! (вигук схвалення)

Далеко не повний перелік семантично ускладнених похідних ЛСВ окреслює певні проблеми вивчення лексичних одиниць складної будови – як їх формальної сторони, так і ідеальної.

Такий потрібний аспект одиниць номінації – форма, значення та функція – визначає певні засоби вивчення та класифікації та засвоєння системної значущості таких одиниць як невід’ємних складових комунікації. Зміст лексичної одиниці характеризується «багатоповерховістю» як будівного елементу мови, що забезпечує потреби комунікації. За справедливим твердженням О.А. Леонтович важливим виміром комунікативної моделі є уявлення процесів вербалізації та розуміння з метою досягнення комунікативної синтонії – гармонійної синхронізації дій комунікантів, коли правильний вибір лінгвістичних засобів мовцем та їх адекватна інтерпретація слухачем з найбільшою вірогідністю призведуть до успішного спілкування та повного взаєморозуміння [Леонтович 2007, с. 58]. Семантична обтяженість лексичних одиниць складної морфологічної будови вимагає комплексного вивчення як їх синхронічних (статичних) характеристик, так і динамічного (діахронічного) аспекту, що має позначитись на а) систематизації семантичних універсалій, що прискорюють мисленнєві операції комунікантів, та б) практиці диференційованої лексикографічної презентації таких одиниць як одиниць перекладу, а, таким чином, комунікації в цілому. З цієї точки зору процес дослідження та аналітичного розгляду аутоантонімічних синтаксичних композитів є досить перспективним: «Objects, ideas and institutions alter over time, but the names for them remain. It’s almost as if the expressions somehow outgrow their original meanings” [Burrige 2005, p. 75]

Література

- Англо-український фразеологічний словник* / Уклад. К.Т. Баранцев. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2005. – 1056 с. *Англо-русский словарь устойчивых словосочетаний*. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», – 2004. – 751 с. *Белов В.Л.* Омофразы в современном английском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. Л. Белов. – К., 1980. – 21 с. *Василюк І.М.* Антиномія семантичної структури англійських полісемантів. Всеукр наукова конференція за участю мол учених «Світоглядні горизонти філології: традиції та сучасність» 11.04.2007б КНУ ім. Шевченка, Київ, 2007 – 38 с. *Вигівський В.Л.* Структурно-семантичні, стилістичні та прагматичні особливості військових омофраз (на матеріалі англомовної військової фразеології) 10.02.04 – германські мови; Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, 2008 р. – 243 с. *Квеселевич Д.І.* Про деякі суміжні з полісемією явища в англійській фразеології // *Мовознавство*. – 1978. – №3. – С. 48-50. *Квеселевич Д.І.* Фразеологизмы-омонимы и омофразы // *Вопросы описания лексико-семантической системы языка: Тез. межвуз. конф. МГПИИЯ*. – М., 1971. – С. 185–191. *Леонтович О.А.* Ведение в межкультурную коммуникацию: Учебное пособие. – М.: Гнозис, 2007. – 368 с. *Психосемантика слова и лингвостатистика текста: Методические рекомендации к спецкурсу* / Сост. А.П. Варфоломеев; Калинингр. ун-т. – Калининград, 2000. – 39 с. *Савченко А.В.* Лингвистика речи // *Вопросы языкознания*. – 1986. – №3. – СС. 62–75. *Словарь иностранных слов*. – М.: Русский язык, 1980. – 624 с. *Хрестоматия по истории русского*

языкознания / Составитель Ф.М. Березин. Учеб. Пособие для филолог. специальностей ун-тов и пединст-тов. М.: «ВШ», 1977. – 440 с. *Kate Burridge*.

Blooming English. CUP, 2005. – 242 p. *Luciano Floridi*. Semantic Conception of Information. – The Stanford Encyclopedia of Philosophy / Principal Editor: Edward N. Zalta. – 2005; World Wide Web URL: <http://plato.stanford.edu/> ; ISSN 1095-5054.

ВЕРБИЦКАЯ Т.Д., ГРИШИНА Т.В.

(Одесский нац. ун-т им. И.И. Мечникова)

ВЛИЯНИЕ КАЧЕСТВА ГЛАСНОГО НА РЕАЛИЗАЦИЮ ГЛОТТАЛЬНОГО ПРИСТУПА

The article is focused on the systemic research of realization und functioning of a specific feature of the German vowel system – the glottal stop that reveals a high degree of variation in the realization within both the limits of a codified norm and sounding speech of broadcasters. The peculiarities of its realization between the components of biphonemic combinations of vowels are least investigated and therefore require further detailed analysis. Wide variation in realization of the junctual vowels glottal stop is established both in words of German origin and borrowings that demonstrate the constant changes of the German vowel system.

Key words: *glottal stop, biphonemic combinations of vowels, standard German, variation, German vowel system, prepared reading.*

Глоттальный приступ гласных [ʔ] интересовал ученых на протяжении многих десятилетий. Данное фонетическое явление неоднократно становилось объектом исследований как физиологического, так и акустического характера. Существует большое количество научных трудов, посвящённых анализу функционирования глоттального приступа в немецком языке. Среди них работы О. Эссена, Е.-М. Крех, К. Колера, Г. Линднера, Р.К. Потаповой, Е.И. Стериополо, Р. Шилинга и многих других ученых. Несмотря на сказанное выше, изучение этой уникальной черты немецкого вокализма становится всё актуальнее. Это обусловлено тем, что на сегодняшний день не существует единого толкования природы глоттального приступа, нет точных данных о его реализации в кодифицированной и реальной нормах современного немецкого произносительного стандарта.

Серьёзной проблемой является подход ученых к номинации исследуемого явления: существует огромное количество терминов, обозначающих явление глоттального приступа. Среди них встречаются следующие: *твёрдый* (В.В. Бухаров, Г.Е. Ведель, Р.Р. Каспранский, Г. Линднер, Р.К. Потапова, Е.И. Стериополо, О. Эссен), *новый* (Т.Г. Агапитова, Д.М. Новиков, О.Х. Цахер), *крепкий приступ* (М.И. Матусевич, А.И. Смирницкий); *глоттальная смычка* (С.В. Андросова, М.В. Гордина, С.И. Гусева, Н.С. Трубецкой), *гортанный*